

Inhoud leereenheid 1

Van genealogie tot familiegeschiedenis

- 1 Genealogie en afstamming
- 2 Vormen van onderzoek
- 3 Vaststellen filiatie en genealogische basisgegevens
- 4 Nummering en symbolen
- 5 Kritische genealogische methode

Opgave

Zelftoets

Terugkoppeling

- Antwoorden op de zelftoets
- Uitwerking van de opgave

Leereenheid 1

Van genealogie tot familiegeschiedenis

In deze leereenheid maken we kennis met een aantal basisbegrippen van het stamboomonderzoek: hoe definiëren we het begrip ‘genealogie’, welke vormen van onderzoek zijn er? Daarnaast leren we de ruggengraat van goed genealogisch onderzoek kennen: de kritische genealogische methode.

1 **Genealogie en afstamming**

Wie aan vrienden of bekenden wil vertellen dat hij onderzoek naar de geschiedenis van zijn familie doet, zal spreken van ‘stamboomonderzoek’, dat hij met de ‘stamboom’ bezig is. Stamboomonderzoekers gebruiken onderling hiervoor meestal het begrip ‘genealogie’. Ze doen ‘genealogisch onderzoek’. Genealogie komt uit het Latijn en is samengesteld uit twee woorden: *genus*, wat geslacht betekent en *logos*, wat staat voor kunde of leer. Het inmiddels verouderde woord ‘geslachtkunde’ is een directe vertaling hiervan. We zien het terug in de naam van de oudste genealogische vereniging in ons land, het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde (opgericht 1883).

Definitie van het begrip ‘genealogie’

Als definitie voor ‘genealogie’ gebruiken we in Nederland tegenwoordig meestal ‘wetenschap der op afstamming berustende betrekkingen tussen mensen’. De eerste schriftelijke cursus genealogie (1980) formuleerde het zo.¹ Deze omschrijving gaat terug op het werk *Wissenschaftliche Genealogie* (1948) van de Oostenrijkse historicus en diplomaat Otto Forst de Battaglia (1889-1965), die spreekt van ‘Lehre von den auf Abstammung beruhenden Zusammenhängen zwischen Menschen’.²

Wettige afstamming

Aan het begrip ‘afstamming’ geven de beoefenaren van de genealogie in ons land traditioneel een juridische inhoud. Men plaatst het in het kader van het personen- en familierecht. Dat is verankerd in boek 1 van

1. N. Plomp, *Genealogie; Wie waren uw voorouders* (Arnhem 1980) les 1, p. 1. Ook J.C. Maris van Sandelingenambacht hanteerde het op vergelijkbare manier in zijn artikel ‘De genealogische methode’, *De Nederlandsche Leeuw* 75 (1958) 205-216, ald. 205: ‘de wetenschap der op afstamming berustende maatschappelijke familiebetrekkingen tussen mensen’.
2. Otto Forst de Battaglia, *Wissenschaftliche Genealogie; Eine Einführung in ihre wichtigsten Probleme* (Bern 1948) 10. Deze publicatie is een uitbreiding van het in 1913 door hem onder de naam Otto Forst-Battaglia gepubliceerde *Genealogie* (Leipzig en Berlijn 1913) (in de serie ‘Grundriss der Geschichtswissenschaft; Zur Einführung in das Studium der deutschen Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit’, Reihe I, Abteilung 4a). Daarin formuleert Forst dit op p. 6 als volgt: ‘Lehre von den auf Abstammung beruhenden Verhältnissen der menschlichen Individuen’.

het *Burgerlijk Wetboek*.³ Dit wetboek behandelt onderwerpen als naam, burgerlijke stand, huwelijk, echtscheiding, voogdij, alimentatie, enzovoorts. De genealoog Maris formuleerde in dit verband in zijn artikel 'De genealogische methode' (1958) voor genealogie het 'tweeledig beginsel van de wettige afstamming', afstamming plus wettigheid.

Het uitgangspunt van Maris, dat in de eerdergenoemde cursus uit 1980 is overgenomen, had consequenties voor wie wel en wie niet een plaats mochten krijgen in een genealogisch overzicht. Alleen wettige kinderen hoorden hier in thuis was de opvatting. Er waren drie manieren om deze wettige status te verkrijgen. In de eerste plaats gold dit voor alle tijdens een huwelijk geboren kinderen. In de tweede plaats voor de kinderen die 'staande huwelijk', bij het sluiten van het huwelijk werden erkend. En in de derde plaats was er de mogelijkheid dat de Koning 'brieven van wettiging' uitgaf. Andere kinderen werden 'natuurlijk', 'onwettig' of 'onecht' genoemd, waarbij 'echt' staat voor huwelijk. Of de vader een buitenechtelijk kind erkende, deed er niet toe. Het behield de status van 'natuurlijk kind'.

'Natuurlijke kinderen' vormen het begin van een nieuw genealogisch overzicht, zo was de opvatting. Ze horen niet thuis in de familie van de moeder noch die van de (erkennende) vader.

Familierechtelijke betrekking

Deze opvatting kwam door maatschappelijke ontwikkelingen onder druk te staan, ontwikkelingen die op zichzelf in de loop der tijd leidden tot aanpassingen in het afstammingsrecht. We kunnen dit volgen in het redactiebeleid van de publicatie *Nederland's Patriciaat*, een serieboek met genealogische overzichten van vooraanstaande c.q. bekende Nederlandse families. Een tak die van een natuurlijk kind afstamde, kreeg hierin, het beginsel van Maris volgend, aanvankelijk een apart hoofdstuk. In de loop van de jaren zestig van de twintigste eeuw plaatste de redactie zo'n tak als bijlage in het hoofdstuk van de betreffende familie, voor zover dit het nageslacht van een natuurlijke zoon betrof. Het nageslacht van een ongehuwde dochter nam men niet op. Dat veranderde eind jaren tachtig van de twintigste eeuw. De betrokken families vonden het onrechtvaardig, discriminerend dat familieleden die men echt als verwanten beschouwde, zo'n 'status aparte' kregen. *Nederland's Patriciaat* ging overstag en liet 'wettigheid' als criterium varen.

In de plaats daarvoor kwam het bestaan van een 'familierechtelijke betrekking' tussen ouder en kind als uitgangspunt. Een tak uit een ongehuwde dochter kreeg ook een plaats in het hoofdstuk over haar familie.⁴

De neerslag van deze maatschappelijke ontwikkelingen zien we terug in de aanpassingen in het afstammingsrecht met de vernieuwing van het *Burgerlijk Wetboek* in 1998. Die was ook noodzakelijk geworden door medische ontwikkelingen die IVF (*in-vitrofertilisatie*, in de volksmond wel 'reageerbuisbevruchting' genoemd) en draagmoederschap mogelijk maakten. Wie was bij draagmoederschap de moeder voor de wet? En hoe zat het met de zaaddonor? Was hij de vader van het kind?

3. De actuele tekst hiervan is te raadplegen op de website <http://wetten.overheid.nl>.

4. Rob van Drie, 'Wie hoort erbij, en wie niet? De ontwikkelingen in het personen- en familierecht en de redactie van *Nederland's Patriciaat* en *Nederland's Adelsboek*', *Genealogie* 4 (1998) 69-71.

Het sleutelbegrip werd ‘familierechtelijke betrekking’. Het hoofdstuk ‘Afstamming’ van het *Burgerlijk Wetboek* opent nu met ‘Het kind, zijn ouders en hun bloedverwanten staan in familierechtelijke betrekking tot elkaar’ (artikel 197). De termen ‘wettig’, ‘onwettig’ en ‘natuurlijk’ verdwenen uit het *Burgerlijk Wetboek*. Men sprak alleen nog van familierechtelijke betrekkingen. De familierechtelijke betrekking tussen moeder en kind ontstaat nu volgens de wet door geboorte uit de betreffende vrouw of door adoptie. Consequentie hiervan is bijvoorbeeld dat de draagmoeder van een kind voor de wet de moeder is. De familierechtelijke betrekking tussen vader en kind ontstaat door geboorte tijdens een huwelijk, door erkenning door de vader, door gerechtelijke vaststelling van het vaderschap en door adoptie.⁵

Basisdefinitie is gelijk gebleven

De basisdefinitie voor genealogie is ook tegenwoordig nog de ‘wetenschap der op afstamming berustende betrekkingen tussen mensen’. En afstamming zien we nog steeds in het kader van het familierecht. Een familierechtelijke betrekking tussen mensen ontstaat door geboorte (c.q. adoptie) of door huwelijk (c.q. partnerschapregistratie). Door geboorte komt bloedverwantschap tot stand tussen het kind en de bloedverwanten van zijn vader en zijn moeder. Door huwelijk ontstaat aanverwantschap van de ene partner met de familie van de andere partner. Ondanks het feit dat verschillende maatschappelijke ontwikkelingen een plaats gekregen hebben in het familierecht, leidt de juridische invulling van ‘genealogie’ en de consequenties die het heeft voor ‘wie er wel, en wie er niet bij hoort’, van tijd tot tijd tot discussie. Dat heeft enerzijds te maken met sociale verschijnselen en anderzijds met ontwikkelingen op het terrein van de genetica.

Druk op juridische definitie door sociale ontwikkelingen

Zo is er als we ons strikt houden aan de juridische definitie geen plaats voor andere relatievormen dan huwelijk of partnerschapregistratie. Een samenwonende partner komt dan niet in de stamboom van een familie. Door samenwoning ontstaat geen familierechtelijke betrekking tussen de partners, ook niet wanneer er sprake is van een samenlevingscontract dat voor een notaris gesloten is. Samenwonende partners komen wel in een genealogisch overzicht als er uit hun relatie een of meer kinderen geboren zijn. De beide partners staan dan in familierechtelijke betrekking tot het kind, c.q. de kinderen.

Ook pleegouders krijgen in de juridisch gefundeerde genealogie geen plaats omdat ze geen familierechtelijke betrekking hebben met hun pleegkinderen. Toch hebben zij als het om de opvoeding van kinderen gaat dikwijls een grotere bijdrage geleverd dan de juridische ouders. Maar genealogie brengt geen zorgrelaties in beeld. ‘Familie’ zou dan meer een sociale invulling krijgen, en daarmee ook lastiger te begrenzen zijn dan de juridische familie.

Sommige computerprogramma’s waarin de onderzoeker de resultaten van zijn onderzoek verwerkt, hebben overigens wel ruimte voor het opnemen van gegevens over samenwonen en pleegouders.

5. Zie Bert Lever, ‘Vaders, vaders en nog eens vaders. Elementen uit het nieuwe afstamingsrecht’, *Genealogie* 4 (1998) 31-32.

Als we het leven van de individuele familieleden gaan beschrijven en de gezinnen waar zij deel van uitmaakten, dan zullen we wel plaats inruimen voor andere mensen dan de strikt juridische familie.

Druk op juridische definitie door ontwikkelingen genetica

De strikt juridische definiëring van genealogie staat ook onder druk door ontwikkelingen op het terrein van de genetica. De schriftelijke cursus genealogie uit 1980 kon nog zeggen: 'Noodgedwongen gaat de genealogie dan ook uit van de wettige afstamming. Of die de biologische werkelijkheid weergeeft onttrekt zich aan onze waarneming.'⁶ De introductie van DNA-techniek in de jaren tachtig van de vorige eeuw maakte onderzoek naar biologische afstamming mogelijk.

De traditionele familierechtelijke opvatting over ouderschap was beïnvloed door het Romeinse recht. Een van de rechtsprincipes daarin was 'Mater semper certa est, pater is est quem nuptiae demonstrant': de moeder is altijd zeker, de vader is hij die door het huwelijk aangewezen wordt (= die met deze vrouw getrouwd is).

De vrouw die van een kind beviel, was — tot de komst van reageerbuisbevruchting en draagmoederschap — zowel juridisch als biologisch de moeder van het kind.⁷ Juridisch en biologisch moederschap vielen hier in principe samen.⁸

Dit gold in veel gevallen ook voor juridisch en biologisch vaderschap. Maar zekerheid hierover was er niet, tot de komst van DNA-technieken. Een gehuwde man kon wel het vaderschap van een tijdens het huwelijk geboren kind ontkennen, maar hij moest sterke argumenten hebben om de rechter hiervan te overtuigen. Iemand die bijvoorbeeld kon aantonen dat hij zelf in Nederlands-Indië verbleef, ten tijde van de verwekking van het kind bij zijn vrouw in Nederland, had een sterke zaak. Voor een ongehuwde moeder was het moeilijk om 'verhaal te halen' bij de verwekker van haar kind, zijn vaderschap aan te tonen.

De mogelijkheden van DNA-onderzoek veranderden dit. Zowel vaderschap als moederschap zijn nu in biologische zin vast te stellen. Iedereen die dat wil, kan tegenwoordig bij gespecialiseerde bedrijven zo'n test laten uitvoeren en het is redelijk betaalbaar ook. Het enige wat je hoeft te doen, is een beetje wangslim afstaan. We zien de DNA-test regelmatig langs komen in een televisieprogramma als *Spoorloos*.

DNA-techniek kan ook verwantschap die verder terug in de tijd gaat, aantonen of ontkennen. Een klein stukje erfelijk materiaal, het mitochondriaal DNA vererft onveranderd in de rechte vrouwelijke lijn, van moeder op dochter, op kleindochter, achterkleindochter, enzovoorts. Wetenschappers hebben het mitochondriaal DNA herleid tot enkele 'oermoeders' die in de prehistorie leefden. Ze hebben zelfs aangegeven waar ieder van hen ongeveer geleefd moet hebben. DNA-onderzoek kan laten zien van welke oermoeder een vrouw afstamt.

6. Plomp, *Genealogie*, les 2, p. 5.

7. Voor ongehuwde moeders gold overigens tot 1 september 1948 dat zij voor de ambtenaar van de burgerlijke stand hun kind moesten erkennen. Pas daardoor ontstond de familierechtelijke betrekking tussen moeder en kind. Zie R.F. Vulmsma, *Burgerlijke stand en bevolkingsregister* (Den Haag 2002) 50.

8. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan: het komt voor dat een kind van een ander ouderpaar heimelijk in het eigen gezin wordt opgenomen — bijvoorbeeld bij kinderloosheid — en als eigen kind wordt aangegeven. Men noemt dit een 'ondergeschoven kindje', naar het gebruik een baby in de lade van de bedstede te laten slapen.

Ook biologische verwantschap in mannelijke lijn is over de eeuwen heen vast te stellen. Het Y-chromosoom vererft in principe onveranderd in rechte mannelijke lijn, van vader op zoon, op kleinzoon, op achterkleinzoon, enzovoorts. In de loop der eeuwen kan in de keten van mannelijke afstammelingen een kleine mutatie optreden, waardoor binnen één familie een bepaalde tak te onderscheiden is.

Stamboomonderzoekers hebben al gebruikgemaakt van deze kennis. Zo is deze techniek gebruikt om aan te tonen dat een groep naamgenoten die niet door archiefonderzoek 'aan te sluiten was' aan de stamboom, wel degelijk erbij hoort. Het formele bewijs was na langdurig archiefonderzoek niet te leveren. DNA-onderzoek toonde aan dat deze groep een tak van de familie vormt.

Andersom kan zo'n onderzoek ook als uitkomst opleveren dat een bepaalde tak in juridische zin wel, maar in biologische zin niet bij de familie hoort. Een van de vrouwen heeft dan — al dan niet met medeweten van haar echtgenoot — een kind van een andere man gekregen. Zo hebben de mogelijkheden van DNA-onderzoek een dimensie toegevoegd aan het genealogisch onderzoek.

2 Vormen van onderzoek

Afhankelijk van de kring van familieleden die we in het onderzoek betrekken, zijn er verschillende vormen van genealogisch onderzoek, die elk hun eigen benaming hebben.

Het onderzoek kan zich daarbij in twee verschillende richtingen door de tijd heen bewegen: werkend van het heden naar het verleden of van het verleden naar het heden. In het eerste geval doen we onderzoek naar voorouders ofwel ascendentenonderzoek. We volgen de zogenaamde 'opgaande' of 'klimmende' lijn. In het tweede geval gaat het om onderzoek naar afstammelingen, ook wel descendenten genoemd, en volgen we de neergaande of dalende lijn.

De *kwartierstaat* is de meest populaire vorm van voorouderonderzoek. Het is het overzicht van de voorouders van een bepaalde persoon. Het overzicht begint met deze persoon zelf, die *kwartierdrager* of *proband(us)* heet. Daarna volgen zijn of haar twee ouders, vier grootouders, acht overgrootouders, zestien betovergrootouders, tweeëndertig betbetovergrootouders, enzovoorts. Elke generatie verdubbelt het aantal voorouders.

De *stamreeks* is een overzicht van de voorouders in rechte mannelijke lijn van een bepaalde persoon. Terugwerkend in de tijd ga je van zoon naar vader, diens vader, daar de vader van, enzovoorts, tot je niet verder terug kunt en je bij de *stamvader* aangekomen bent, de oudst bekende voorvader in die reeks.

De *matrilineaire reeks* of *moederreeks* is de vrouwelijke tegenhanger hiervan. Een overzicht van de voorouders in rechte vrouwelijke lijn van een bepaalde persoon: moeder, haar moeder, daar de moeder van, enzovoorts, tot de oudst bekende voormoeder.

De *afstammingsreeks* is een overzicht van de afstamming van een bepaalde persoon uit een van zijn voorouders (anders dan zijn stamreeks of matrilineaire reeks). Een voorbeeld van een afstammingsreeks

is die van de opeenvolgende koningen/koninginnen van ons land, vanaf koning Willem I tot en met Beatrix.

De *naamreeks* geeft een overzicht van de opeenvolgende voorouders van een bepaalde persoon die dezelfde familienaam dragen als deze persoon. Dit begrip wordt meestal gebruikt wanneer de naam één of meer keren via vrouwelijke lijn is vererfd en daardoor afwijkt van de rechte mannelijke lijn. Volgt de naamreeks helemaal de rechte mannelijke lijn dan is deze identiek aan de stamreeks.

Een *verwantschapsreeks* laat zien hoe twee of meer personen van een gemeenschappelijke voorouder afstammen. De reeks gaat in opgaande lijn naar de gemeenschappelijke voorouder en dan in neerdalende lijn naar de verwante persoon.

Het begrip ‘genealogie’ staat niet alleen voor stamboomonderzoek in zijn algemeenheid, het is in engere zin ook een vorm van onderzoek. Een *genealogie* is dan een overzicht van de afstammelingen in mannelijke lijn van een bepaalde persoon. Een genealogie vermeldt van elke zoon het volledige gezin, alle kinderen, zowel zonen als dochters. Van de dochters wordt de eventuele partner gegeven, maar niet de kinderen. De zonen werkt de genealogie wel uit: naast de partner(s) ook de kinderen, met een verdere uitwerking van de zonen hiervan.

Omdat een familienaam meestal in mannelijke lijn vererft, staat in een genealogie meestal een bepaalde naam centraal. In sommige genealogieën volgt men ook de naamdragers die niet uit mannelijke lijn stammen. In het verleden waren dat takken uit dochters die ongehuwd waren ten tijde van de geboorte van het kind dat de naam van de moeder kreeg. Tegenwoordig is het – sinds de aanpassing van het naamrecht in 1998 – ook mogelijk dat binnen het huwelijk geboren kinderen de naam van de moeder krijgen. En al eerder was er de mogelijkheid dat kinderen de familienaam van hun stiefvader krijgen. Ook deze naamdragende kinderen neemt men tegenwoordig vaak in een genealogie op. Daarbij komt men verder af te staan van het oorspronkelijke beginsel van de afstamming langs mannelijke lijn. De genealogie ontwikkelt zich tot wat je een *naamgenealogie* zou kunnen noemen.

De meest uitgebreide vorm van onderzoek naar descendenten is de *parenteel*. Dit is een overzicht van alle afstammelingen, zowel in mannelijke als vrouwelijke lijn, van een bepaald ouderpaar. Niet alleen de zonen worden dus uitgewerkt, maar ook van de dochters vermeldt de parenteel de nakomelingen.

Voor elk van de hier beschreven onderzoekvormen geldt dat het zich beperkt tot een bepaalde kring van bloedverwanten en aanverwanten, personen die onderling een familierechtelijke betrekking hebben. We zagen hiervoor al dat deze familierechtelijke invulling onder druk staat door maatschappelijke ontwikkelingen en de mogelijkheden van DNA-onderzoek.

De rangschikking van de gegevens is generatie voor generatie, waarbij de onderlinge samenhang zichtbaar blijft. Presentatie van de informatie uit elk van de onderzoekmodellen kan in tabelvorm, op een grafische manier, of in lijstvorm, met doorlopende tekst, als ware het proza.

En het vaak gebruikte begrip *stamboom*, wat moeten we daar onder verstaan? Onderzoekers gebruiken het als algemene benaming voor elke vorm van genealogisch onderzoek. Wie aangeeft dat hij ‘met zijn stamboom’ bezig is, kan daarmee dus een kwartierstaat, genealogie, parenteel of andere onderzoeksvormen bedoelen.

Ook voor *familiegeschiedenis* geldt dat er niet één specifieke vorm van onderzoek mee bedoeld wordt. Vaak gaat het om een genealogie die meer geeft dan de namen en de basisgegevens over geboorte, huwelijk en overlijden. Een familiegeschiedenis is meer beschrijvend van karakter en plaatst de geschiedenis van de beschreven familie ook in een historisch kader.

3 Vaststellen filiatie en genealogische basisgegevens

We hebben gezien dat de familierechtelijke betrekking tussen mensen centraal staat in genealogisch onderzoek. Tijdens het onderzoek leggen we relaties tussen personen, we brengen de familierechtelijke betrekkingen tussen hen in beeld. De driehoek vader-moeder-kind vormt daarbij de kern. In het genealogische jargon heet die ouder-kindrelatie ‘filiatie’ (afgeleid van het Latijnse *filiatio*, dat dezelfde betekenis heeft).

Als een genealoog zegt dat de filiatie tussen een kind en een ouder niet bewezen is, dan bedoelt hij dat er geen of niet voldoende bewijs is voor de afstamming, voor het bestaan van een familierechtelijke betrekking. Tijdens het onderzoek verzamelen we bewijzen voor de afstamming, voor de ouder-kindrelaties. De analyse van deze bewijzen noemen we de ‘bewijsvoering’.

Ter identificatie van de verschillende personen in een genealogisch overzicht voegen we een aantal persoonsgegevens toe: familienaam en voornamen, geboorteplaats en -datum, huwelijksplaats en -datum (plus eventuele echtscheiding), overlijdensplaats en -datum, beroep en woonplaats.

Als we de exacte geboorte- en overlijdensgegevens niet kunnen achterhalen, dan geven we indien bekend respectievelijk de doopplaats en -datum en begraafplaats en -datum.

Wanneer ook die gegevens niet bekend zijn, dan geven we zo mogelijk de periode waarin het feit plaatsgevonden moet hebben. Dan doen we niet op de gok, maar gebaseerd op bronnen. We weten bijvoorbeeld dat iemand op een bepaalde datum nog in leven was en op een andere datum reeds overleden was. Dat levert een periode op waarbinnen de betreffende persoon overleden moet zijn.

De hier besproken gegevensset noemen we de *genealogische basisgegevens*. Deze *Basiscursus stamboomonderzoek* concentreert zich vooral op het vinden, beoordelen en verwerken van deze genealogische basisgegevens.

4 Nummering en symbolen

Voor de verschillende vormen van onderzoek zijn in de loop der tijd nummeringsystemen ontwikkeld. Meestal heeft voor een bepaalde onderzoeksvorm één bepaald systeem de voorkeur gekregen. Zo’n vast systeem helpt de weg te vinden in een genealogisch overzicht. De lezer die een zekere routine heeft opgebouwd, kan gemakkelijk van de ene naar de andere persoon ‘wandelen’.

In een stamreeks krijgt de oudste voorvader, stamvader genoemd, het Romeinse cijfer I. Zijn zoon krijgt het cijfer II, de kleinzoon wordt III, enzovoorts.

Bij een genealogie heeft dezelfde stamvader ook nummer I. De kinderen volgen onder de vader in chronologische volgorde en hebben Arabische cijfers, 1, 2, 3, enzovoorts. De zoons met nageslacht krijgen het generatiecijfer II, gevolgd door een letter uit het alfabet. De oudste zoon is IIA, daarna volgt IIB, IIC, IID, enzovoorts. Dit systeem wordt verder gevolgd in de daaropvolgende generatie (IIIA, IIIB, enzovoorts). Als bij een omvangrijke genealogie het alfabet verbruikt is binnen één generatie, dan worden dubbele letters gebruikt. Zo volgt na XIII: XIIIa, XIIIab, XIIIac. Een genealogie wordt bij publicatie meestal tak voor tak uitgewerkt: eerst alle afstammelingen van IIA, daarna van IIB, enzovoorts. In het voorbeeldschema van een genealogie hieronder (afb. 1.1) zijn er twee takken, uit IIA en IIB. De tak uit IIA wordt eerst uitgewerkt. Na het gezin van IIA worden de gegevens van de gezinnen van IIIa en IIIb gegeven. De zoon van IIIa heeft geen nageslacht. Deze tak sterft dus uit. Daarna volgt de uitwerking van de tak uit IIB. Deze heeft één zoon en twee kleinzoons met nageslacht.

Een andere – minder vaak voorkomende – manier van uitwerken van een genealogie is generatie voor generatie: eerst iedereen uit generatie II, daarna uit generatie III, IV, V, VI, enzovoorts.

Voor een parenteel gebruiken genealogen wel hetzelfde nummeringssysteem als voor de genealogie. Zie het voorbeeldschema van de parenteel (afb. 1.2), en vergelijk dit met het schema van de genealogie (afb. 1.1) met dezelfde stamvader.

Voor de parenteel gebruikt men soms ook een decimaal systeem met een opener karakter. Dat kan ook handig zijn in de opbouwfase van een omvangrijke genealogie. Dan verandert er nog veel, worden vele personen gevonden en toegevoegd. Een nummering met een combinatie van een Romeins cijfer en een letter moet dan regelmatig aangepast worden. De kinderen uit het gezin van de stamouders krijgen in zo'n open nummering een volgnummer vanaf 1. Hebben zij vijf kinderen dan zijn ze genummerd van 1 tot en met 5. De kleinkinderen krijgen een volgnummer dat vooraf wordt gegaan door het nummer van hun ouder. Heeft het tweede kind bijvoorbeeld 4 kinderen dan hebben zij de nummers 2.1 tot en met 2.4. Het oudste kind van 2.4 krijgt het nummer 2.4.1, enzovoorts.

Bij kwartierstaatnummering wordt veelal gebruikgemaakt van het zogenaamde 'systeem-Kekule'. Dit systeem, dat al in de zestiende eeuw bekend was, is genoemd naar de Duitse genealoog Stephan Kekule von Stradonitz (1863-1933) die het drie eeuwen later populair maakte. Het heet ook wel 'Sosa-Kekule' of 'Sosa-Stradonitz'.

Hierbij krijgt de kwartierdrager (proband) nummer 1, de vader 2, de moeder 3. De ouders van de vader 4 en 5, van de moeder 6 en 7. De ouders van de grootvader van vaders kant zijn dan 8 en 9, enzovoorts. De voorouders in de kwartierstaat heten 'kwartieren'. De kwartiernummers van voorouders kunnen eenvoudig berekend worden op basis van het nummer van het kind (k). De vader heeft $k \geq 2$, de moeder $k \geq 2+1$. Heeft het kind nummer 427, dan hebben de ouders de kwartiernummers 854 en 855. In dit systeem hebben mannen altijd een even nummer (behalve de mannelijke proband), vrouwen een oneven.

Een minder populair nummeringssysteem gebruikt de combinatie van Romeins generatiecijfer en Arabisch volgnummer. Elke generatie begint de Arabische nummering met 1. De grootvader van vaders kant van de

proband heeft in dit systeem bijvoorbeeld het nummer III/1, de moeder daarvan IV/2.

Bij de samenstelling van een kwartierstaat kunnen we stuiten op het verschijnsel dat we via verschillende lijnen van dezelfde voorouders afstammen. Als neef en nicht met elkaar trouwen en één paar grootouders gemeenschappelijk hebben, dan delen zij daarmee ook alle voorouders van deze grootouders. De kwartieren herhalen zich, er is sprake van 'kwartierherhaling'.⁹ Dergelijke verwantschap kan ook verder weg liggen dan die tussen neef en nicht. Misschien blijkt tijdens uw onderzoek wel dat uw vader en moeder heel in de verte aan elkaar verwant zijn en een aantal voorouders delen.

Werkt u met een genealogisch computerprogramma, dan hoeft u zich geen zorgen meer te maken over wie welk nummer krijgt. De nummers worden automatisch aangebracht, waarbij dan vaak nog een keuze gemaakt kan worden uit verschillende systemen.

1.1 Voorbeeldschema genealogie

1.2 Voorbeeldschema parenteel

Voor het aanduiden van levensfeiten zijn de volgende symbolen in gebruik:

*	geboren	o/o	gescheiden
~	gedoopt	†	overleden
∞ of ×	getrouwd	☐	begraven

5 Kritische genealogische methode

De tijdsdimensie die aan stamboomonderzoek zit, maakt het tot een vorm van historisch onderzoek. De methodiek van stamboomonderzoek is dan ook nauw verwant aan die van de geschiedbeoefening.

Als we historisch onderzoek in een schema proberen te vatten, dan kunnen we een aantal stappen onderscheiden. Aan het begin stelt de historicus zich een bepaalde vraag, hij formuleert een probleemstelling die hij wil onderzoeken. Daarna volgt een oriënterende fase van literatuuronderzoek. Hij verdiept zich in het onderwerp en gaat na wat er al over geschreven is, wat anderen er over zeggen. Dan volgt onderzoek in bronnen, documenten die een antwoord kunnen geven op de geformuleerde vraag. De gegevens die hij tijdens het onderzoek uit literatuur en bronnen verzamelt, verwerkt de historicus op een systematische manier. Uiteindelijk verwerkt hij de gevonden informatie in een verslag met de resultaten van het onderzoek. Dit wordt besloten met de conclusies die op basis van het onderzoek getrokken kunnen worden.

1.3 Schema kritische genealogische methode

De stamboomonderzoeker volgt een vergelijkbare weg (zie afb. 1.3). Samen vormen de verschillende onderdelen van het onderzoekproces de *kritische genealogische methode*, die in deze cursus centraal zal staan.

9. De ook wel gebruikte term 'kwartierverlies' is minder gelukkig, omdat van verlies van kwartieren (dus van voorouders) geen sprake is.

Vraagstelling

Aan het begin van elk onderzoek staat een vraagstelling. Dat kan een ruim geformuleerde vraag zijn als: wie zijn mijn voorouders, waar komt mijn familienaam vandaan of wie stammen er allemaal van de grootvader van moederskant van mijn moeder af? Voor de beantwoording van dit soort vragen kiest de genealoog een van de onderzoekmodellen die hiervoor besproken zijn. Maar de onderzoeker kan zich ook een detailvraag stellen binnen een uitgebreider onderzoek. Bijvoorbeeld: waar woonden de ouders van mijn grootvader van vaders kant, waar en wanneer is 'die en die' voorouder overleden of was 'die en die persoon' de vader van mijn op dit moment oudst bekende voorvader?

Verkenning: onderzoek door anderen?

Op basis van de vraag voert de genealoog een verkenning uit, waarin hij nagaat of iemand anders het betreffende onderzoek – of een gedeelte daarvan – misschien al heeft gedaan, of er nog mee bezig is. Hoe dit valt te achterhalen, komt in leereenheid 2 (paragraaf 5) aan de orde. Welk antwoord hebben andere onderzoekers gegeven op de gestelde vraag? Als je als onderzoeker tevreden bent met dit antwoord kan je het in je familieadministratie verwerken. Je hebt zo voorkomen dat je dubbel werk deed.

Bronnenonderzoek

Als dit verkennende onderzoek niet het antwoord oplevert, je er niet tevreden mee bent en/of met eigen ogen de documenten wilt zien waar het op gebaseerd is, dan stap je over naar het bronnenonderzoek. Op basis van je bronnenkennis maak je een lijstje van de documenten waar je het antwoord in zou kunnen vinden en op welke plaats je die gaat bekijken. Je maakt dus een soort boodschappenlijstje.

Deze kennismakingscursus behandelt in elke leereenheid een aantal bronnen voor stamboomonderzoek. De cursist krijgt wat achtergrondinformatie over ontstaan en geschiedenis, over de informatie die erin te vinden is en de kwaliteit daarvan, en over de plaats waar elke bron te vinden is.

Kritische beoordeling en gegevensverwerking

Parallel aan het verzamelen van informatie tijdens de verkennende fase en bij het bronnenonderzoek lopen de kritische beoordeling en de verwerking van de gevonden gegevens. Hoe gaan we om met de informatie die we vinden, hoe beoordelen we de betrouwbaarheid ervan? Deze kritische instelling is een belangrijke basishouding van het genealogisch onderzoek.

De verslaglegging van het onderzoek, het vastleggen van wat je gedaan hebt tijdens het onderzoek, het verantwoorden van de gevonden informatie komen in leereenheid 2 in de paragrafen 6 t/m 8 aan de orde. Wat moet je wel, wat moet je niet noteren? Hoe verwerken we de gegevens? Hoe verantwoorden we de bronnen?

Antwoord

Uiteindelijk leidt het onderzoek naar een antwoord op de gestelde vraag. Dit legt de onderzoeker vast in zijn onderzoekadministratie of een publicatie. Hij zet hierin ook uiteen hoe hij tot het antwoord is gekomen. De gevonden antwoorden kunnen op zichzelf weer tot nieuwe vragen leiden, waarmee het onderzoekproces van voren af aan begint.

OPGAVE 1.1

Vul het kwartierstaatformulier in met uzelf als proband, met de namen, plaatsen, data en beroepen voor zover u die uit uw geheugen of documenten binnen handbereik kunt putten (afb. 1.4). Als voorbeeld kan de kwartierstaat van de kunstschilder Pieter Mondriaan dienen (afb. 1.5). Gebruik hierbij ook de grafische symbolen voor de verschillende gebeurtenissen.

ZELFTOETS

- 1 Tot de herziening van het Burgerlijk Wetboek in 1998 werd het begrip 'natuurlijk kind' gebruikt. Wat is dit niet?
 - a een onecht kind
 - b een buitenechtelijk kind
 - c een kind uit een huwelijk
 - d een onwettig kind

- 2 De zus van mijn overgrootvader heeft twaalf achterkleinkinderen. Dit zijn van mij
 - a aanverwanten.
 - b bloedverwanten.
 - c zowel bloed- als aanverwanten.
 - d bloed- noch aanverwanten.

- 3 'Mijn naam is De Ruyter de Wildt', afstammeling van Michiel Adriaensz de Ruijter. Mijn voormoeder Anna Maria Parker, achterachterkleindochter van de zeeheld, trouwde met Jacobus de Wildt, mijn betovergrootvader. Zij kreeg bij Koninklijk Besluit van 23 september 1817 toestemming de naam De Ruyter toe te voegen aan die van haar echtgenoot De Wildt en haar kinderen uit dit huwelijk. De reeks voorouders van Michiel Adriaensz de Ruyter tot aan mij is een
 - a afstammingsreeks.
 - b matrilineaire reeks.
 - c stamreeks.
 - d naamreeks.

- 4 De vader van Huibregt Zevenbergen (1843-1917) was een onecht kind van Maria Zevenbergen (1785-1833). Voorafgaand aan Maria zijn nog zes opeenvolgende generaties Zevenbergen bekend. De reeks van de oudst bekende voorvader Zevenbergen via Maria naar genoemde Huibregt Zevenbergen (1843-1917) is een
 - a stamreeks en afstammingsreeks.
 - b naamreeks en stamreeks.
 - c moederreeks en afstammingsreeks.
 - d naamreeks en afstammingsreeks.

- 5 Maria de Vries heeft in een kwartierstaat met de nummering volgens het systeem Kekule het nummer 883. Welk nummer heeft haar grootmoeder van vaders kant?
- a 1767
 - b 3533
 - c 441
 - d 2535
- 6 Waarin verschilt een parenteel van een genealogie?
- a In een genealogie worden alleen de kinderen van de mannen opgenomen, in een parenteel de kinderen van de vrouwen.
 - b Een genealogie vermeldt van een ouderpaar het hele gezin. Alleen de zonen worden verder gevolgd, in een parenteel zowel zonen als dochters.
 - c Een parenteel vermeldt zonen, een genealogie zowel zonen als dochters.
 - d Een genealogie vermeldt alleen de zonen, een parenteel zowel zonen als dochters.
- 7 Hoe kan men aantonen dat twee takken van een genealogie in biologische zin verwant zijn
- a door mitochondriaal DNA van mannelijke afstammelingen te vergelijken
 - b door mitochondriaal DNA van vrouwelijke afstammelingen te vergelijken
 - c door Y-DNA van mannelijke afstammelingen te vergelijken
 - d door Y-DNA van vrouwelijke afstammelingen te vergelijken

TERUGKOPPELING

Antwoorden op de zelftoets

- 1 c
- 2 b
- 3 a
- 4 d
- 5 b
- 6 b
- 7 c

Uitwerking van de opgave

- 1.1 Merk op dat de kwartierstaat van Pieter Mondriaan twee kwartierstaatnummeringen naast elkaar gebruikt.